CHARLES AUGUSTIN SAINTE-BEUVE: CE ESTE UN CLASIC?

Autor: Andreea Iulia Scridon | 11 decembrie 2021

Un eseu de Charles Augustin Sainte-Beuve

Eseul original: *Qu’est-ce qu’un classique?*

O întrebare delicată, la care se pot oferi diverse soluții în funcție de vremuri și anotimpuri. Mi-o sugerează un om inteligent, iar eu intenționez să încerc, dacă nu să o rezolv, măcar să o examinez și să discut față în față cu cititorii mei, numai pentru a-i convinge să găsească singuri un răspuns și, dacă îmi va fi cu putință, să clarific atât părerea lor, cât și pe a mea asupra acestui subiect. Și de ce să nu îndrăznim, din când în când, să tratăm în arta critică unele dintre acele subiecte care nu sunt personale, în care nu mai vorbim despre cineva, ci despre ceva? Vecinii noștri, englezii, au reușit foarte bine să facă din aceasta o subcategorie specială a literaturii sub titlul modest de „Eseuri”. Este adevărat că, atunci când scriem despre astfel de subiecte, care ating teme ușor abstracte sau care au o anumită conotație morală, ar trebui să fim calmi și să ne asigurăm că avem atenția celorlalți și că suntem noi înșine atenți, să profităm de unul dintre acele momente de calmă moderație și lejeritate rareori acordate iubitei noastre Franțe; chiar și atunci când dorește să fie înțeleaptă și să nu stârnească revoluții, geniul ei strălucit cu greu le poate tolera.

Un clasic, conform definiției obișnuite, este un vechi autor canonizat de admirație și o autoritate în domeniul său. Cuvântul *clasic* a fost folosit pentru prima dată în acest sens de către romani. La ei, nu toți cetățenii din diferitele clase erau numiți propriu-zis *classici*, ci doar cei din clasa dominantă, cei care aveau un venit care consta într-o anumită sumă fixă. Cei care aveau un venit mai mic erau descriși prin termenul *infra classem*, fiind sub clasa preeminentă. Cuvântul *classicus* a fost folosit într-un sens figurativ de Aulus Gellius și aplicat scriitorilor: un scriitor distins și de valoare, *classicus assiduusque scriptor*, un scriitor care merită să fie luat în considerare, care deține proprietăți imobiliare și nu se pierde în mulțimea proletariatului. Pentru a putea numi

un scriitor astfel, trebuie să fi trecut destul de mult timp de la apariția operelor sale încât acestea să poată fi evaluate și clasificate.

La început, singurii clasici adevărați pentru moderni au fost anticii. Grecii, printr-un noroc deosebit și printr-o iluminare firească a minții, nu aveau alți clasici decât pe ei înșiși. Ei au fost la început singurii autori clasici pentru romani, care s-au străduit și au reușit să-i imite. După marile perioade ale literaturii romane, după Cicero și Virgiliu, romanii au avut la rândul lor propriii lor clasici, care au devenit aproape în mod exclusiv autorii clasici ai secolelor care au urmat. Evul Mediu, care nu cunoștea atât de puțin antichitatea latină pe cât se crede, dar căruia i-a lipsit simțul proporției și bunul gust, a încurcat clasamentul și ordinea. Ovidiu a fost plasat deasupra lui Homer, iar Boetius părea un clasic egal cu Platon. Reînvierea învățării în secolele al XV-lea și al XVI-lea a contribuit la punerea în ordine a acestui haos de lungă durată, și numai atunci a fost proporționată admirația în mod corect. De atunci, adevărații autori clasici ai antichității grecești și latine s-au remarcat pe un fundal luminos și au fost grupați armonios pe cele două nivele pe care le reprezintă astăzi.

Între timp, a luat naștere literatura modernă, iar cele mai precoce, precum cea italiană, adoptau deja stilul antichității. A apărut Dante și, încă de la început, posteritatea l-a întâmpinat ca pe un frate clasic. Poezia italiană s-a îngustat de atunci; dar, ori de câte ori și-a dorit-o, a reușit să regăsească și să conserve impulsul și ecoul originii sale nobile. Nu este un lucru fără de seamă ca o tradiție poetică să-și aibă punctul de plecare și sursa clasică în locuri înalte; de exemplu, să izvorască din Dante mai degrabă decât să provină laborios din Malherbe.

Italia modernă avea autorii ei clasici, iar Spania avea tot dreptul să creadă că și ea îi avea pe ai ei într-o perioadă în care Franța încă și-i căuta. Câțiva scriitori talentați, înzestrați cu originalitate și vitalitate excepțională, câteva eforturi strălucite, izolate, fără ecouri semnificative, întrerupte și reîncepute, nu au fost de ajuns pentru a înzestra un neam cu o bază solidă și impunătoare de bogăție literară. Ideea de clasic implică ceva care are continuitate și consistență și care produce unitate și tradiție, care modelează, se transmite și dăinuie. Abia după anii glorioși ai lui Ludovic al XIV-lea neamul nostru a simţit cu tremur şi mândrie că a dat peste ea un asemenea noroc. Fiecare voce îl informa pe Ludovic al XIV-lea de acest lucru cu măgulire, exagerare și emfază, dar şi cu o oarecare încredințare că e adevărat. Apoi a apărut o contradicție singulară și izbitoare: acei bărbați, în fruntea cărora se află Perrault, oamenii care au fost cei mai încântați de minunile epocii vestitului *Ludovic cel Mare*, și care au ajuns chiar să-i sacrifice pe străvechi pentru moderni, au tins să-i înalțe și să-i canonizeze chiar și pe cei pe care îi considerau oponenți și adversari înrădăcinați. Boileau i-a răzbunat și i-a susținut cu furie pe antici împotriva lui Perrault, care i-a lăudat pe moderni, adică pe Corneille, Molière, Pascal și pe oamenii eminenți ai epocii sale, printre care se afla și Boileau. Bunul La Fontaine, luând parte la dispută în favoarea savantului Huet, nu și-a

dat seama că, în ciuda defectelor sale, era la rândul său pe punctul de a fi considerat un clasic.

Exemplul este cea mai bună definiție. Din momentul în care Franța a trecut de epoca lui Ludovic al XIV-lea și a putut să o contemple de la o oarecare distanță, aceasta a ajuns să înțeleagă mai bine decât în urma oricărui argument ce înseamnă să fii clasic. Secolul al XVIII-lea, chiar și în diversitatea lui, a întărit această idee prin câteva lucrări frumoase, datorită celor patru mari oameni ai săi. Citiți *Secolul lui Ludovic al XIV-lea* a lui Voltaire, *Reflecții asupra cauzelor măreției și căderii romanilor* de Montesquieu, *Epocile naturii* lui Buffon, frumoasele pagini de reverie și descrierea naturală din *Vicarul din Savoia* al lui Rousseau și spuneți dumneavoastră dacă secolul al XVIII-lea nu a înțeles, în aceste lucrări memorabile, cum să concilieze tradiția cu libertatea de dezvoltare și independența. Dar la începutul secolului actual (n.tr.: sec. XIX) și sub Imperiu, în urma primelor încercări ale unei literaturi categoric noi și oarecum aventuroase, ideea despre ce este un clasic a câtorva minți rezistente, mai mult îndurerate decât severe, a fost în mod ciudat restrânsă și comprimată. Primul Dicționar al Academiei (1694) a definit un autor clasic drept doar „un scriitor antic mult aprobat, care constituie o autoritate în domeniul de care se ocupă.” Dicționarul Academiei din 1835 restrânge și mai mult această definiție și dă precizie și chiar limită formei sale destul de vagi. Ea descrie autorii clasici ca fiind cei „care au devenit *modele* în orice limbă”, iar în toate articolele care urmează, expresiile *modele*, *reguli fixe* de compoziție și stil, *reguli stricte* ale artei la care oamenii trebuie să se conformeze revin constant. Această definiție a *classicului* a fost în mod evident introdusă de respectabilii Academicieni, predecesorii noștri, în fața și în vederea a ceea ce atunci se numea *romantic* – adică în vederea inamicului. Părerea mea este că a venit timpul să renunțăm la acele definiții timide și restrictive și să ne eliberăm mintea de ele.

Un adevărat clasic, așa cum mi-aș dori să fie definit, este un autor care a îmbogățit mintea umană, i-a sporit comoara și a făcut-o să avanseze cu un pas înainte; care a descoperit un adevăr moral și nu echivoc, sau care a dezvăluit o pasiune eternă în acea inimă în care totul părea cunoscut și descoperit; care și-a exprimat gândurile, descoperirile sau invențiile, indiferent de formă, doar cu condiția ca acestea să fie vaste și mărețe, rafinate și sensibile, sănătoase și frumose în sine; care a vorbit tuturor în stilul său propriu, un stil care se dovedește a fi și cel al întregii lumi, un stil nou fără neologism, nou și vechi, contemporan în toate timpurile.

Un astfel de clasic ar fi putut pentru un moment să fi fost revoluționar; poate cel puțin așa părea, dar nu este; doar a lovit și a subminat tot ceea ce a împiedicat restabilirea echilibrului ordinii și frumuseții.

Dacă se dorește, putem desemna nume pentru aceste definiții, pe care doresc să le fac în mod intenționat maiestuoase și fluctuante, sau într-un cuvânt, atotcuprinzătoare. Mai

întâi ar trebui să vorbesc de Corneille cu *Polyeucte*, *Cinna* și *Horaces*. Ar trebui să vorbesc aici despre Molière, cel mai desăvârșit și mai complet geniu poetic pe care l-am avut vreodată în Franța. Goethe, regele criticilor, a spus:

„Molière este atât de grozav încât ne uimește de fiecare dată când îl citim. El este un om aparte; piesele lui se învecinează cu tragicul și nimeni nu are curajul să încerce să-l imite. *Avarul*, unde viciul distruge orice afecțiune dintre tată și fiu, este una dintre cele mai sublime lucrări, dramatică la cel mai înalt nivel. Într-o dramă, fiecare acțiune ar trebui să fie importantă în sine și să conducă la o acțiune și mai mare. În acest sens, *Tartuffe* este un model. Ce expozițiune se găsește în prima scenă! De la început totul are un sens important și face să se întrevadă ceva mult mai important. Expoziținea în orice piesă a lui Lessing care ar putea fi menționată este foarte bună, dar numai una singură este cea din *Tartuffe*. Este cea mai bună dintre cele pe care le avem. În fiecare an citesc o piesă a lui Molière, la fel cum, din când în când, mă gândesc la vreo gravură ca cea a marilor maeștri italieni."

Nu neg faptul că definiția clasicului pe care tocmai am dat-o depășește oarecum noțiunea atribuită de obicei termenului. Ar trebui, mai presus de toate, să includă condiții de uniformitate, înțelepciune, moderație și rațiune, care le domină și le conțin pe toate celelalte. Lăudându-l pe domnul Royer-Collard, domnul de Rémusat a spus: „Dacă preia *puritatea gustului*, *corectitudinea termenilor*, *varietatea expresiei*, *grija atentă în adaptarea dicției la gând*, de la clasicii noștri, el datorează numai propriei persoane caracterul deosebit pe care îl dă tuturor lucrurilor." Este evident aici că partea alocată calităților clasice pare să depindă în cea mai mare parte de armonie și *nuanțe* de expresie, de stilul grațios și temperat: aceasta este și opinia generală. În acest sens, clasicii preeminenți ar fi scriitori de rang mediu, exacți, sensibili, eleganți, mereu limpezi, totuși de sentiment nobil și forță voalată în mod aerisit. Marie-Joseph Chénier a descris poetica acelor scriitori cumpătați și desăvârșiți în aceste versuri care descriu discipolul fericit:

„Este bunul simț, rațiunea care face totul, — virtutea, geniul, sufletul, talentul și gustul. — Ce este virtutea? rațiunea pusă în practică;—talentul? rațiunea exprimată cu strălucire;—sufletul? rațiunea prezentată cu delicatețe; — iar geniul este rațiunea sublimă."

Scriind acele versuri, el se gândea evident la Pope, Boileau și Horațiu, maestrul suprem. Caracteristica particulară a acestei teorii este că a subordonat rațiunii imaginația, și chiar sentimentul însuși, o trăsătură pe care, dintre moderni, Scaliger a schițat-o pentru prima dată. Propriu-zis, această teorie este de fapt teoria *latină* și, pentru multă vreme, a fost preferată teoriei *franceze*. Dacă este folosit în mod corespunzător, dacă termenul de *rațiune* nu este abuzat, această teorie posedă un oarecare adevăr. Dar este evident că se abuzează de ea și că, de exemplu, rațiunea nu se poate confunda cu geniul poetic, nu

poate deveni una cu acesta într-o epistolă morală. Rațiunea nu poate fi același lucru cu geniul, atât de variat și atât de creativ în diverse moduri în exprimarea pasiunilor dramei sau a epopeei. Unde vei găsi rațiunea în cartea a patra a *Eneidei* și în aventurile lui Dido? Oricum ar fi, spiritul care a dictat teoria a făcut ca scriitorii care și-au stăpânit propria inspirație, mai degrabă decât cei care s-au abandonat ei, să fie plasați în linia întâi a clasicilor; pentru a-l pune pe Virgiliu mai degrabă decât pe Homer, pe Racine în defavoarea lui Corneille. Capodopera pe care această teorie o ia drept exemplu, care de fapt întrunește toate condițiile de prudență, forță, îndrăzneală temperată, înălțare morală și grandoare, este *Athalia*. Turenne în ultimele sale două campanii și Racine în *Athalia* sunt exemplele reprezentative pentru ceea ce reușesc să facă oamenii înțelepți și prudenți atunci când ajung la maturitatea geniului lor și ating acea îndrăzneala supremă. Buffon, în *Discurs despre stil*, insistând asupra unității proiectării, aranjamentului și execuției, care sunt mărci ale adevăratelor lucrări clasice, a afirmat: „Fiecare subiect este unul și, *oricât ar fi de vast, el poate fi cuprins într-un un singur tratat*. Întreruperile, pauzele, subdiviziunile ar trebui folosite numai atunci când sunt tratate mai multe subiecte, când, fiind nevoiți să vorbim despre lucruri mari, complicate și diferite, marșul geniului este întrerupt de multitudinea obstacolelor și constrâns de necesitatea circumstanțelor: altminteri, departe de a face o lucrare mai solidă, un număr mare de diviziuni distruge unitatea părților; cartea pare mai clară vederii, dar proiectarea autorului rămâne obscură.” El își continuă critica, având în vedere *Despre spiritul legilor* lui Montesquieu, o carte excelentă în fond, dar cu totul supusă diviziunilor: celebrul autor, epuizat înainte de final, nu a putut să-și concentreze toată inspirația și să-și aranjeze tot materialul. Cu toate acestea, cu greu pot să cred că Buffon nu se gândea, dimpotrivă, și la acel *Discurs asupra istoriei universale* de Bossuet, un subiect într-adevăr vast, și totuși atât de unitar, încât marele orator a reușit să-l cuprindă într-un singur tratat. Când deschidem prima ediție, cea din 1681 care a fost introdusă mai târziu, înainte ca împărțirea în capitole să fi fost introdusă de pe margine în text, totul este dezvoltat aproape dintr-o singură suflare. S-ar putea spune că oratorul a acționat aici ca natura despre care vorbește Buffon, că „a lucrat la un plan etern de la care nu s-a abătut în nicio direcție”, atât de profund pare să fi intrat în sfaturile și obiceiurile Providenței.

Athalia și *Discursul asupra istoriei universale* sunt cele mai mari capodopere pe care teoria clasică strictă le poate prezenta atât prietenilor, cât și dușmanilor săi. În ciuda simplității și demnității admirabile regăsite în realizarea unor astfel de producții unice, am dori, totuși, în interesul artei, să extindem puțin acea teorie și să arătăm că este posibil să o extrapolăm fără a relaxa tensiunea. Goethe, pe care îmi place să-l citez pe un asemenea subiect, a spus:

„Eu numesc clasicul *sănătos*, iar romanticul *bolnav*. În opinia mea, cântecul *Nibelungen* este la fel de clasic ca și Homer. Ambele sunt sănătoase și viguroase. Lucrările de astăzi sunt romantice, nu pentru că sunt noi, ci pentru că sunt slabe, suferinde sau bolnave.

Lucrările antice sunt clasice nu pentru că sunt vechi, ci pentru că sunt puternice, proaspete și sănătoase. Dacă am privi ceea ce este romantic și ce este clasic din aceste două puncte de vedere, am fi cu toții de acord.”

Într-adevăr, înainte de a determina și a stabili opiniile cu privire la această chestiune, aș dori ca fiecare minte independentă să facă o călătorie în jurul lumii și să se dedice unei analize a diferitelor literaturi în ceea ce privește forța primitivă și diversitatea lor infinită. Ce s-ar observa? Deasupra tuturor ar trona Homer, tatăl lumii clasice, care ar fi mai puțin un individ simplu și distinct, cât vasta expresie vie a unei întregi epoci și a unei civilizații semibarbare. Pentru a-l transforma într-un adevărat clasic, a fost necesar să proiectăm retrospectiv asupra lui un plan, o intenție literară, calități de aticism și urbanitate la care cu siguranță nu visase niciodată în dezvoltarea luxuriantă a inspirațiilor sale naturale. Și cine apare lângă el? Autori străvechi măreți, venerabili, asemeni lui Eschil și lui Sofocle, dar mutilați, este adevărat, și care nu sunt acolo numai pentru a ne prezenta o *rămășiță* din ei înșiși. Reminiscența multor altora la fel de vrednici ca ei putea să supraviețuiască, fără îndoială, dar a cedat în fața leziunilor timpului. Numai acest gând ar învăța un om cu o minte imparțială să nu privească nici măcar literaturile clasice cu o viziune prea îngustă și restrânsă; ar trebui să îl învețe că ordinea exactă și bine proporționată care a predominat atât de mult în admirația noastră pentru trecut a fost doar rezultatul unor circumstanțe artificiale.

Și dacă ajungem în lumea modernă, ce ar însemna asta? Cele mai mari nume care se întrevăd la începuturile scrierilor literare sunt cele care tulbură și contravin anumitor idei fixe despre ceea ce este frumos și potrivit în poezie. De exemplu, este Shakespeare un clasic? Da, acum, pentru Anglia și pentru lume; dar pe vremea lui Pope nu era considerat astfel. Pope și prietenii săi au fost singurii clasici preeminenți; imediat după moartea lor păreau că vor rămâne astfel pe veci. În prezent, ei sunt încă clasici, după cum și merită să fie, însă sunt pentru totdeauna subordonați și relegați locului care le-a revenit de către cel care și-a asumat locul de drept.

Nu este, totuși, cazul să îi vorbesc de rău pe Pope sau pe marii săi discipoli, mai ales când aceștia posedă patos și naturalețe precum, spre exemplu, Goldsmith: dacă îi excludem pe titani, ei pot fi considerați cei mai agreabili scriitori și cei mai potriviți poeți pentru a adăuga farmec vieții. Odată, când Lordul Bolingbroke îi scria lui Swift, Pope a adăugat un postscript în care spunea: „Cred că ar prezenta un avantaj pentru epoca noastră dacă am petrece trei ani împreună”. Oameni care, fără a se lăuda, au dreptul să spună astfel de lucruri, nu trebuie pomeniți niciodată cu ușurință: epocile binecuvântate, în care oamenii talentați puteau propune astfel de lucruri, care nu erau atunci himere, sunt mai degrabă de invidiat. Epocile la care ne referim când pomenim numele lui Ludovic al XIV-lea sau al Reginei Ana sunt, în sensul obiectiv al cuvântului, singurele epoci clasice adevărate, cele care oferă protecție și un climat favorabil talentului real. Știm prea bine cum, în vremurile noastre libertine, prin instabilitatea și

caracterul furtunos al epocii, talentele se pierd și se risipesc. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem rolul și superioritatea epocii noastre în măreția ei. Geniul adevărat și suveran triumfă asupra înseși dificultăților care îi fac pe alții să eșueze: Dante, Shakespeare și Milton au reușit să-și atingă potențialul și să producă operele lor nepieritoare, în ciuda obstacolelor, greutăților și neliniștilor. Opinia lui Byron despre Pope a fost mult discutată, iar explicația se găsea în genul de contradicție prezentă în cântecele despre *Don Juan* și *Childe Harold,* care au ridicat în slăvi școala pur clasică și au declarat-o ca fiind singura bună, în timp ce Byron însuși acționa atât de diferit față de principiile ei. Goethe a spus adevărul din punctul acesta de vedere, când a afirmat că Byron, extraordinar prin fluxul și sursa poeziei lui, se temea că Shakespeare este mai puternic decât el în crearea și realizarea personajelor. „Ar fi vrut să o nege; această măreție atât de lipsită de egoism îl irita; când era în apropierea manifestării ei, nu se simțea în largul lui. Nu l-a negat niciodată pe Pope, pentru că nu se temea de el; știa că Pope era cu mult sub nivelul lui.”

Dacă, așa cum și-o dorea Byron, estetica lui Pope ar fi păstrat supremația și un fel de imperiu onorific în trecut, Byron ar fi fost primul și singurul poet în stilul său particular; înălțimea zidului lui Pope exclude marea figură a lui Shakespeare din câmpul vederii, în timp ce atunci când Shakespeare domnește în toată măreția sa, Byron este doar pe locul doi.

În Franța nu a existat un mare clasic înaintea epocii lui Ludovic al XIV-lea; oameni ca Dante și Shakespeare, primele autorități la care, în vremuri de emancipare, oamenii se întorc mai devreme sau mai târziu, le lipseau. Au existat doar schițe ale unor mari poeți, ca Mathurin Regnier, ca Rabelais, fără niciun ideal, fără profunzimea emoției și seriozitatea care canonizează. Montaigne era un fel de clasic prematur, din familia lui Horațiu, dar în lipsa unor împrejurări demne, s-a predat fanteziilor nestăpânite ale stilului și umorului său ca un copil răsfățat. Prin urmare, s-a întâmplat ca Franța, mai puțin decât orice altă națiune, să găsească în vechii ei autori o justificare pentru a cere vehement, la un moment dat, libertate literară, și i-a fost mai greu, eliberându-se, să rămână clasică. Cu toate acestea, cu Molière și La Fontaine printre clasicii ei ai marii epoci, nimic nu le putea fi refuzat celor care dădeau dovadă de curaj și îndemânare.

Punctul important acum mi se pare a fi susținerea și extinderea concomitente a ideii și credinței. Nu există rețetă pentru fabricarea clasicilor; acest fapt ar trebui cu siguranță să fie recunoscut. A crede că un autor va deveni un clasic imitând anumite calități de puritate, moderație, acuratețe și eleganță, independent de stil și inspirație, înseamnă să crezi că după Racine tatăl există un loc pentru Racine fiul; rol plictisitor și estimabil, cel mai rău din toată poezia. În plus, este periculos să dobândești prea repede și fără opoziție locul unui clasic în ochii contemporanilor; în acest caz există şanse mari să nu păstrezi poziţia odată cu trecerea în posteritate. Fontane, în vremea lui, era privit de prietenii săi ca un clasic pur; se poate vedea cum după doar douăzeci și cinci de ani

popularitatea sa a scăzut dramatic. Câți astfel de clasici precoce există, care nu rezistă și care sunt clasici doar pentru o vreme! Ne trezim într-o dimineață și suntem surprinși să nu-i găsim stând în spatele nostru. Madame de Sévigné ar spune cu istețime că nu au avut decât *o culoare evanescentă*. În ceea ce privește clasicii, cei de la care ne așteptăm cel mai puțin se dovedesc a fi cei mai buni și mai însemnați: căutați-i mai degrabă în geniul viguros al unor bărbați născuți nemuritori și care vor fi desăvârșiți pentru totdeauna. Aparent, cel mai puțin clasic dintre cei patru mari poeți ai epocii lui Ludovic al XIV-lea a fost Molière; a fost apoi aplaudat mult mai mult decât a fost apreciat; oamenii se bucurau de el fără să-i înțeleagă valoarea. După el, La Fontaine părea a fi cel mai puțin clasic: observați după două secole care este rezultatul pentru amândoi. Mult deasupra lui Boileau, chiar deasupra lui Racine, nu se consideră acum în mod unanim că cei doi posedă în cel mai înalt grad caracteristicile unei morale atotcuprinzătoare?

Între timp, nu se pune problema de a sacrifica sau deprecia ceva. Cred că templul gustului urmează să fie reconstruit; dar reconstrucția sa este doar o chestiune de extindere, astfel încât să devină Panteonul tuturor oamenilor nobili, a tuturor celor care au sporit permanent suma bucuriilor și a însușirilor minții. În ceea ce mă privește, eu, care nu pot, evident, să pretind în vreo măsură a fi arhitectul sau proiectantul unui asemenea templu, mă voi limita să-mi exprim câteva dorințe sincere, să depun, cum s-ar spune, proiectele proprii pentru acest edificiu. Mai presus de toate, aș dori să nu exclud pe nimeni dintre cei vrednici, fiecare să fie la locul lui: de la Shakespeare, cel mai liber dintre genii creativi și cel mai mare dintre clasici fără să fie conștient de acest lucru, până la Andrieux, ultimul dintre clasici. „În casa Tatălui meu suntmulte locașuri”; asta ar trebui să fie la fel de adevărat pentru împărăția frumosului de aici de jos, cât și pentru împărăția Cerurilor. Homer, ca întotdeauna și pretutindeni, ar trebui să fie primul, cel mai apropiat de asemănarea cu un zeu; dar în spatele lui, ca alaiul celor trei regi înțelepți ai Răsăritului, s-ar vedea cei trei mari poeți, cei trei Homeri de atâta vreme ignorați de noi, care au scris epopei pentru uzul vechilor popoare din Asia, poeții Valmiki, Vyasa al hindușilor și Firdoùsi al perșilor: în domeniul gustului este bine să știm că astfel de oameni există și să nu divizăm rasa umană. Odată ce omagiul nostru a fost adus față de ceea ce este deja evident, nu trebuie să ne rătăcim prea departe; ochiul ar trebui să se bucure de o mie de spectacole plăcute sau maiestuoase, să se bucure de o mie de combinații variate și surprinzătoare, a căror aparentă confuzie nu ar exista niciodată fără înțelegere și armonie. Cei mai bătrâni dintre înțelepți și poeți, cei care au transpus moralitatea umană în maxime și cei care au cântat-o pur și simplu, ar conversa împreună în vorbire *rară și blândă* și nu ar fi surprinși să se înțeleagă unul pe celălalt de la primul cuvânt. Solon, Hesiod, Theognis, Iov, Solomon și, de ce nu, Confucius, i-ar întâmpina pe cei mai isteți moderni, La Rochefoucauld și La Bruyère, care, ascultându-i, ar spune „Ei știau tot ce știm și noi iar repetând experiențele vieții, nu am descoperit nimic nou.” Pe deal, cel mai ușor de deslușit și pe cel mai accesibil urcuș, Virgiliu, înconjurat de Menandru, Tibul, Terence, Fénélon, s-ar lansa în discuții cu ei cu mare farmec și încântare divină: chipul lui blând ar străluci cu o lumină interioară, nuanțat de

modestie; ca în ziua în care, intrând în teatru la Roma, tocmai când se termina recitarea versurilor, a văzut oamenii ridicându-se cu o mișcare unanimă și aducându-i același omagiu ca lui Augustus. Nu departe de el, regretând despărțirea de un prieten atât de drag, Horațiu, la rândul său, prezida (în măsura în care poate prezida un poet atât de desăvârșit și de înțelept) asupra grupului de poeți ai vieții sociale care puteau vorbi, deși cântau, — Pope, Boileau, primul devenind mai puțin iritabil, celălalt mai puțin critic. Montaigne, un adevărat poet, s-ar număra printre ei, și ar aduce acel ceva care ar priva acel colț încântător de aerul unei școli literare. Acolo, La Fontaine s-ar uita pe sine și, devenind mai puțin volatil, nu ar mai rătăci. Voltaire s-ar simți atras, dar, cu toate că ar găsi plăcere aici, nu ar avea răbdare să rămână. Puțin mai jos, pe același deal cu Virgiliu, Xenofon, având o purtare simplă, neaducând deloc cu un general, ci mai degrabă cu un preot al Muzelor, are să fie văzut adunând în jurul lui atenienii vorbitori de orice limbă și aparținând oricărui neam, toți Addisonii, Pellissonii, Vauvenargueii — pe toți cei care simt valoarea unei persuasiuni ușoare, a unei simplități rafinate și a unei neglijențe blânde amestecate cu ornamentare. În centrul pieței, în porticul templului principal (căci ar fi mai multe în incintă), trei oameni renumiți ar dori să se întâlnească des, iar când ar fi împreună, niciun al patrulea, oricât ar fi de măreț, nu ar visa să se alăture discursului sau tăcerii lor. În ei s-ar vedea frumusețea, proporția în măreție și acea armonie perfectă care apare doar o dată în deplina tinerețe a lumii. Cele trei nume ale lor au devenit idealul artei — Platon, Sofocle și Demostene. Odată onorați acești semizei, putem vedea numeroase spirite cunoscute și alese care le urmează, Cervantes și Molières, pictori practici ai vieții, prieteni îngăduitori care sunt încă primii dintre binefăcători, care îmbrățișează zâmbind toată omenirea, transformă experiența omului în veselie, și cunosc funcționarea puternică a unei bucurii sensibile, inimioase și legitime. Nu doresc să mai lungesc această descriere, care, dacă ar fi completă, ar umple un volum întreg. În Evul Mediu, credeți-mă, Dante ar ocupa înălțimi sacre: toată Italia s-ar întinde ca o grădină la picioarele cântărețului Paradisului; Boccaccio și Ariosto s-ar destinde acolo, iar Tasso ar regăsi livezile de portocali din Sorrento. De regulă, pentru fiecare națiune diferită ar fi rezervat câte un colț, dar autorii s-ar bucura să-l părăsească, iar în călătoriile lor ar regăsi, acolo unde ne-am aștepta mai puțin, frați sau maeștri. Lui Lucrețiu, de exemplu, i-ar plăcea să discute cu Milton despre originea lumii și despre reducerea haosului la ordine. Dar argumentându-și amândoi punctul lor de vedere, ar fi de acord doar în ceea ce privește imaginile divine ale poeziei și naturii.

Așa sunt clasicii noștri; fiecare imaginație individuală poate termina schița și poate alege grupul preferat. Căci este necesar să se facă o alegere, iar prima condiție a gustului, după obținerea cunoașterii absolute, nu constă în călătoria continuă, ci în odihnă și încetarea rătăcirii. Nimic nu tocește și distruge gustul atât de mult precum călătoriile nesfârșite; spiritul poetic nu este *Evreul rătăcitor*. Totuși, când vorbesc despre odihnă și alegere, nu doresc să spun că ar trebui să-i imităm pe idolii noștri din trecut care ne farmecă cel mai mult. Să ne mulțumim să-i cunoaștem, să-i pătrundem, să-i admirăm; dar să ne străduim noi, cei întârziați, să ne permitem să fim noi înșine. Să

avem sinceritatea și naturalețea propriilor noastre gânduri, a propriilor noastre sentimente; atât cât se poate. La asta să adăugăm ceea ce este mai dificil, înălțarea, drumul, dacă se poate, spre un scop înalt; vorbind propria noastră limbă, supunându-ne condițiilor epocii în care trăim, de unde ne dobândim puterile și defectele, să ne întrebăm din când in când, cu fruntea ridicate spre cer și cu ochii ațintiți asupra grupului de muritori onorați: *ce ar spune ei despre noi?*

Dar de ce să vorbim mereu de autori și scrieri? Poate va veni o epocă când nu se va mai scrie. Fericiți cei care citesc și citesc din nou, cei care în lectura lor își pot urma înclinația neîngrădită! Vine un moment în viață când toate călătoriile noastre, terminându-se, experiențele noastre, încheindu-se, nu există plăcere mai încântătoare decât să studiem și să examinăm temeinic lucrurile pe care le cunoaștem, să ne bucurăm de ceea ce simțim și să vedem și să revedem oamenii pe care îi iubim: bucuriile pure ale maturității. Abia atunci cuvântul *clasic* își capătă adevăratul sens și este definit pentru fiecare om cu gust printr-o alegere irezistibilă. Apoi se formează gustul, este modelat și definit; apoi bunul simț, dacă este să nu-l posedăm deloc, se desăvârșește. Nu mai avem nici timp de experimente, nici dorința de a pleca în căutarea unor noi tărâmuri. Ne agățăm de prietenii noștri, de cei care au câștigat acest statut printr-o relație de lungă durată. Vin vechi, cărți vechi, prieteni vechi. Ne spunem precum Voltaire în aceste rânduri încântătoare: „Să ne bucurăm, să scriem, să trăim, dragul meu Horațiu!... Am trăit mai mult decât tine: versul meu nu va dura atât de mult. Dar, în pragul mormântului, grija mea principală va fi să urmăresc lecțiile filozofiei tale, să disprețuiesc moartea bucurându-mă de viață, să citesc scrierile tale pline de farmec și bun simț în timp ce bem un vin vechi care ne reînvie simțurile.”

De fapt, fie că autorul preferat este Horațiu sau altcineva care reflectă gândurile noastre în toată bogăția maturității lor, vom avea un dialog constant cu una dintre acele minți antice excelente; unora le vom cere o prietenie care nu înșală niciodată, care nu ne-ar putea dezamăgi; la altele vom apela pentru acea senzație de seninătate și amabilitate (avem adesea nevoie de ea) care ne împacă cu omenirea și cu noi înșine.

Imagine: Marie Spartali Stillman – Beatrice (1895); Sursa: Wikimedia Commons